

## **Ekonomia na Uniwersytecie Warszawskim**

Przez wiele lat ekonomia była na obecna na uniwersytetach w formie oddzielnego programu studiów, seminarium lub katedry na wydziale nieekonomicznym. Bardzo często – tak jak w przypadku Uniwersytetu Warszawskiego – był to Wydział Prawa. Od samego początku Uniwersytetu istniała katedra ekonomii. Fryderyk Skarbek (1792-1866), znakomity uczony i wspaniały człowiek (a na dodatek ojciec chrzestny Fryderyka Chopina), został mianowany profesorem tej katedry jak tylko uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1818 r. w Krakowie. Nawiasem mówiąc, najbardziej znany absolwent Uniwersytetu Warszawskiego uhonorowany nagrodą Nobla z ekonomii, profesor Leonid Hurwicz, uzyskał dyplom (w 1938 r.) właśnie na Wydziale Prawa.

Profesor Skarbek wykładał po polsku, ale sporą część prac naukowych wydał w języku francuskim. Podczas studiów we Francji spotkał się z teoriami fizjokratów i merkantylistów, jednak dużo bliższe było mu liberalne podejście założyciela ekonomii, Adama Smitha ze Szkocji. Bez cienia wątpliwości można powiedzieć, że *oeuvre majeure* Skarbka jest *Théorie des richesses sociales* opublikowana w Paryżu w 1829 – książka, której przekaz odbił się żywym echem we Francji i innych krajach Europy. Niemalże od założenia Uniwersytetu Warszawskiego aż do 1831 r. studenci Uniwersytetu mieli zatem szczęście uczyć się ekonomii od osoby, która znajdowała się w centrum naukowych dysput tamtych czasów.

Następne pokolenia już nie miały takiej szansy. Przez prawie całe stulecie ekonomię (zawsze związaną z Wydziałem Prawa) wykładali profesorowie mniejszego kalibru. Prawdopodobnie jedynym szeroko rozpoznawanym na świecie wykładowcą Uniwersytetu Warszawskiego działającym przed Drugą Wojną Światową był Antoni Kostanecki (1866-1941, wykładał w latach 1915-1935). Skończywszy studia w Berlinie pracował najpierw na Uniwersytecie we Fryburgu (1901-1910), a następnie na Uniwersytecie Lwowskim (1910-1915). Duża część jego prac naukowych została wydana po niemiecku i należała do tzw. szkoły historycznej w ekonomii. Ale choć inni profesorowie ekonomii Uniwersytetu Warszawskiego nie byli znani na arenie międzynarodowej, niektórzy z nich byli doskonałymi badaczami i wykładowcami. Przez wiele lat Tadeusz Brzeski (1884-1958) i Roman Rybarski (1887-1942) wykładali tu ekonomię i mieli znaczący wkład w życie publiczne Polski.

Za najbardziej prominentnego ekonomistę Uniwersytetu Warszawskiego po Drugiej Wojnie Światowej uważa się Oskara Lange (1904-1965). Podobnie jak Skarbek, również Lange uzyskał doktorat na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W teorii ekonomii wślawił się swoim artykułem z 1936 r. na temat nierynkowej alokacji zasobów. Zdobył uznanie także jako profesor ekonomii Uniwersytetu w Chicago (1938-1945) oraz członek Towarzystwa Ekonometrycznego i redaktor *Econometrica*, jednego z najbardziej znanych czasopism ekonomicznych. W Polsce wykładał najpierw na SGPiS, a potem na Uniwersytecie Warszawskim (1956-1965). Był czołowym ekonomistą marksistowskim swoich czasów. Miał głęboki wpływ nie tylko na rozwój ekonomii w Polsce, ale także na inne gospodarki o systemie planowania centralnego. Był też aktywny politycznie – był członkiem Rady Państwa i pracował nad reformami ekonomicznymi systemu planowania centralnego. Niestety jego praca naukowa pozostała niemal bez wpływu na rozwój współczesnej ekonomii. Jego książki – przetłumaczone na wiele języków i używane jako obowiązkowe lektury praktycznie we wszystkich krajach bloku radzieckiego – są dziś niemal zapomniane. Lange miał dobre

wykształcenie matematyczne i włożył duży wysiłek w rozwój ścisłego i wolnego od ideologii podejścia do analizy ekonomicznej. Jednakże z punktu widzenia ekonomii głównego nurtu jego udział nie był znaczący.

Losy Oskara Lange są poniekąd typowe dla ekonomii i ekonomistów Uniwersytetu Warszawskiego w tamtych czasach. Programy ekonomiczne i katedry oddzielono od Wydziału Prawa (Wydział Ekonomii Politycznej został formalnie utworzony w 1953 r.); powstanie oddzielnej jednostki miało jednak swoją cenę. Wszystkie partie komunistyczne uważały ekonomię za rdzeń swojej ideologii i absolutnie nie dopuszczały żadnej niezależnej działalności naukowej w tej dziedzinie. Polska nie stanowiła tutaj wyjątku. Twierdzono, że gospodarka rynkowa jest zacofana, nieefektywna i niesprawiedliwa, a ekonomiści mieli za zadanie tylko potwierdzać ten pogląd swoimi badaniami naukowymi. Oczywiście badania empiryczne nie były mile widziane, zaś nauka współczesnej "burżuazyjnej" ekonomii była zakazana. Programy studiów ekonomicznych wypełnione były teoriami marksistowskimi, uzupełnionymi o apologetyczne relacje na temat radzieckiego cudu gospodarczego. Na szczęście partii komunistycznej w Polsce nie udało się w pełni upowszechnić swojej ideologii. Twardym orzechem do zgryzienia był nowoutworzony Wydział Ekonomii Politycznej. Zarówno studenci jak i ich wykładowcy zadawali trudne pytania i domagali się reform. Patrząc z perspektywy 21. wieku ich działalność można uznać za naiwną, jednak wymagała ona odwagi cywilnej i niezależności intelektualnej. Zwłaszcza po 1956 r. wielu ekonomistów (pod przywództwem profesora Lange) próbowało opracować "ulepszony" system planowania centralnego. Seminaria na Uniwersytecie Warszawskim i prace publikowane w ich następstwie przyciągały ekonomistów z wielu krajów bloku radzieckiego. Dysputy okazały się mieć niewielkie znaczenie dla rozwoju teorii ekonomicznej na świecie, jednak miały znaczenie dla samych naukowców, jak również dla przyszłości systemu planowania centralnego. Tylko bardzo nieliczni – np. profesor Witold Kula, historyk gospodarczy – mieli uznanie wśród ekonomistów spoza bloku radzieckiego.

W roku 1968 cierpliwość partii komunistycznej się wyczerpała – postanowiła ukarać niepokorne jednostki Uniwersytetu Warszawskiego. Po serii zamieszek z udziałem studentów Wydział Ekonomii Politycznej został rozwiązany. Choć Dziekan Wydziału, Czesław Bobrowski, dzielnie bronił swoich studentów, zostali oni relegowani a wielu pracowników Wydziału zwolniono. Pozostali ekonomiści wraz z socjologami, filozofami, dziennikarzami i innymi pracownikami utworzyli Wydział Nauk Społecznych. Niektórzy ze zwolnionych profesorów, np. Włodzimierz Brus, znaleźli zatrudnienie na uniwersytetach zachodnioeuropejskich i amerykańskich, gdzie wzmacniali nowopowstające instytuty "Studiów Sowieckich i Europy Wschodniej". Niektórzy zaś – tak jak Edward Lipiński – zostali w Polsce i pełnili rolę opiekunów naukowych dla niezależnie myślących młodych ekonomistów. Warto też wspomnieć, że młody Włodzimierz Siwiński – późniejszy Rektor – dzięki swojej atletycznej budowie służył profesorowi Bobrowskiemu za ochroniarza w czasie zamieszek.

W 1977 r. ekonomistom Uniwersytetu Warszawskiego pozwolono się odłączyć i tak powstał Wydział Nauk Ekonomicznych. Nadzór polityczny był mniej ścisły niż w latach 50. i 60., nadal jednak programy studiów znacznie odbiegały od standardów zachodnioeuropejskich czy amerykańskich. Miały miejsce liczne działania "opozycyjne". Niektóre seminaria, np. prowadzone przez profesora Wojciecha Maciejewskiego na temat gospodarek RWPG, stanowiły forum dla w miarę swobodnej debaty na temat bieżących problemów ekonomicznych. Seminaria Maciejewskiego przyciągały doktorantów i młodych pracowników Wydziału, a także ekonomistów z innych instytutów, którzy pracowali nad

postkomunistycznym systemem gospodarczym, choć obecny wtedy system wydawał się niemożliwy do zreformowania.

Szansa na transformację pojawiła się wcześniej, niż można było oczekiwać. W 1989 r. w Polsce powstał pierwszy niekomunistyczny rząd w bloku radzieckim. Ekonomiści z Uniwersytetu Warszawskiego objęli wiele stanowisk ministerialnych i administracyjnych niższego szczebla. Profesor Marek Okólski stworzył *Program Polskiej Reformy Gospodarczej* (PPRG), stanowiący zespół doradców właśnie w sprawach reform. Wydział Nauk Ekonomicznych podjął się ambitnego zadania doprowadzenia programów studiów do współczesnych standardów naukowych. Spora grupa pracowników Wydziału okazała się gotowa do podjęcia nowych ról i poprowadzenia nowych zajęć, głównie wskutek wcześniejszego kontaktu z nowoczesną ekonomią w zachodnich placówkach naukowych. Ich starania wspierali niektórzy światowej klasy ekonomiści, pełniąc funkcję opiekunów naukowych i/lub prowadząc wykłady. Już w październiku 1989 r. profesor Leonid Hurwicz wystąpił na seminarium, a w późniejszych latach prowadził na Wydziale regularne wykłady. Szczególnie cennej pomocy udzielił profesor Stanisław Wellisz z Uniwersytetu Columbia, który pracował na Wydziale w latach 1992-2000, założył Katedrę Mikroekonomii i uruchomił pierwszy program magisterski w pełni zgodny ze standardami amerykańskimi. W 2005 r. Wydział został wzmocniony przez zatrudnienie innego ekonomisty światowej klasy, profesora Odeda Starka, którego seminaria na temat międzynarodowego rynku pracy, migracji i zachowań gospodarstw domowych pozwalają młodym badaczom zbliżyć się do granicy współczesnych badań ekonomicznych.

*Thum. z ang. Marta Żylicz*